

**Сергій Онищук**

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,  
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль  
*Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко*

## **ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Найважливішим досягненням регіональної політики останніх років в Україні є реформа децентралізації. Вона покликана змінити систему управління територіальними громадами, перерозподілити владні повноваження та фінансові ресурси, забезпечити наближення пріоритетів державної політики до потреб мешканців. Проте, ефективність політики децентралізації значною мірою залежить від того, чи готовими є громади до впровадження новацій, а також від специфіки середовища, у якому відбуваються зміни.

Реформа децентралізації як чинник регіонального розвитку виявляється у багатьох параметрах та чинниках, а також має комплексний позитивний вплив на соціально-економічний розвиток територіальних громад, що виявляється у кількох аспектах:

По-перше, зміна децентралізація владних повноважень суттєво розширює можливості місцевого самоврядування, наповнює це поняття реальним змістом. Відповідно до європейського принципу субсидіарності повноваження органів влади перерозподіляються на користь територіальних громад. За цих умов місцеве самоврядування розширює свою компетенцію за рахунок надання йому повноважень вирішувати проблеми громади і надавати послуги, які найбільш наближені до безпосередніх споживачів. Це дає вагомий ефект, який полягає у: зниженні рівня бюрократії, адже основну частину адміністративних питань вирішують безпосередньо у самій громаді [1]; підвищенні рівня ініціативності місцевого населення, яке відчуває свою залученість до вирішення проблем місцевого значення та сприяння розвитку території, на якій вони проживають; формування передумови для підвищення якості бюджетних послуг, зростання рівня їхньої доступності для споживачів, адже органи місцевого самоврядування, які відповідальні за їх постачання, краще знають потреби та проблеми мешканців територіальної громади.

По-друге, передача владних повноважень на користь органів місцевого самоврядування супроводжується зміцненням фінансової незалежності громад за рахунок:

– впровадження оновлених механізмів наповнення місцевих бюджетів, за якими органи місцевого самоврядування отримують додатковий фінансовий ресурс від місцевих податків, а також цільових трансфертів від владних органів вищого рівня адміністративно-територіального устрою [5];

– розширення власних джерел доходів територіальних громад за рахунок зміни статусу фіскально значимих загальнодержавних податків та зборів, а також

пропорцій зарахування податкових надходжень від окремих податків та зборів на користь місцевого самоврядування;

– розширення можливостей залучення додаткових ресурсів до місцевого бюджету через фінансові операції, зокрема, розміщення тимчасово вільних коштів місцевого бюджету на депозитах, придбання цінних паперів, надання позик, муніципальні облігаційні позики тощо.

По-третє, «завдяки підвищенню спроможності територіальних громад та їх фінансової незалежності громади мають більше можливостей для реалізації власних стратегій розвитку, оновлення місцевої інфраструктури (будівництва, реконструкції об'єктів соціальної сфери за рахунок отримання додаткових фінансових стимулів для розвитку)» [4], підвищується загальна інвестиційна привабливість територій та їх конкурентоздатність.

Однак, пріоритети децентралізації не можуть залишатись незмінними в умовах катастрофічних потрясінь, яких зазнає наша країна в останні роки. Як зазначає І. Ломачинська, у довоєнний період головними пріоритетами розвитку територіальних громад в рамках реформи децентралізації були такі: «посилення дієвості фінансового контролю за використанням та розподілом бюджетних ресурсів місцевими органами влади, дотриманням принципів ефективності та прозорості їхньої роботи; підвищення ефективності наповнення бюджетів, в тому числі за рахунок місцевих податків і зборів; контроль з боку громадськості за діяльністю місцевого самоврядування; підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування; забезпечення стабільного, чіткого розподілу повноважень, прав та обов'язків на усіх рівнях влади; покращення комунікації між державними і місцевими органами влади» [2]; покращення планування регіонального розвитку; вдосконалення системи місцевих позик, стимулювання розвитку фінансових ринків та інвестиційної діяльності в регіоні тощо. Проте, із початком війни ці пріоритети не втрачають актуальності, адже за умов значного зростання потреби у коштах на подолання негативного впливу війни на рівень суспільного добробуту й стан економіки, питання раціонального витрачання бюджетних ресурсів, громадського контролю за ефективністю роботи органів влади винятково важливе. До пріоритетів функціонування громад у період війни додалися такі, як стабілізація рівня добробуту населення й недопущення його падіння, допомога внутрішньо переміщеним особам, учасникам бойових дій та їхнім сім'ям, а також усебічна допомога збройним силам у протидії зовнішній агресії. Лише під тиском громадськості в останні місяці на рівні територіальних громад було запуснено процес перерозподілу коштів місцевих бюджетів від програм благоустрою до програм сприяння обороні.

Незважаючи на певні недоліки, загалом реформа децентралізації в Україні проявила стійкість фінансової основи територіальних громад, їх спроможність до адаптації в нових реаліях завдяки автономії та самостійності. В умовах війни місцеві бюджети демонструють високі темпи свого наповнення, що частково пояснюється дією збільшення фонду оплати праці у збройних силах, але також є наслідком активізації діяльності органів місцевого самоврядування з інших джерел (від проектної діяльності, використання місцевих позик та ін.). Надалі важливо

підтримувати курс на зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів з урахуванням основних пріоритетів децентралізації до початку військової агресії РФ та можливих наслідків війни. На думку І. Ломачинської та І. Чуркіної, продовження децентралізації у післявоєнний період має враховувати такі напрями:

- врахування поствоєнних реалій при реорганізації мережі територіальних громад, адже внаслідок бойових дій у багатьох громадах радикальним чином змінилась щільність та структура населення (іноді аж до повного знелюднення), зруйновано економічну основу функціонування громади (бюджетоформуючі підприємства, об'єкти інфраструктури та життєзабезпечення) [2];

- подальшу інституціоналізацію органів місцевого самоврядування щодо самодостатності, самостійності, інклюзивності та підзвітності;

- продовження оптимізації структури видатків місцевих бюджетів за рахунок позбавлення місцевого самоврядування невластивих йому функцій, а також розподіл відповідальності між місцевими і державним бюджетом за фінансування відновлення житлового фонду, закладів соціальної сфери, об'єктів критичної інфраструктури.

Л. Першко доповнює ці пріоритети розвитку територіальних громад у контексті продовження реформи децентралізації наступними позиціями:

- «диверсифікація джерел доходів місцевих бюджетів і зміна трансфертної політики у відповідності до викликів поствоєнного відновлення та забезпечення довготривалого зростання національної економіки;

- вирішення проблеми накопичених податкових боргів, що дозволить залучати міжнародну фінансову допомогу» [3].

На думку О. Шевченко, Я. Жаліла та інших науковців, позитивний вплив децентралізації на показники місцевого розвитку не є таким однозначним, адже перерозподіл повноважень і фінансових ресурсів на користь самоврядування може породжувати і негативні наслідки. Більш того, вчені вважають, що за певних обставин децентралізація може спричинити навіть деградацію громади, а саме:

- тоді, коли зростання місцевої економіки супроводжується швидким нарощуванням споживчих витрат при «гальмуванні» капітальних видатків. У цьому випадку місцеві бюджети перетворюються на бюджети «проїдання», які практично не мають розвиткової компоненти;

- коли приріст надходжень до місцевого бюджету спричинений не стільки зростанням економічної активності, скільки підвищенням рівня податкового тиску. У цьому випадку інвестиційна активність знижується, а бізнес-структури або вишукують способи мінімізувати податкові зобов'язання, або намагаються змінити юрисдикцію своєї реєстрації;

- коли у країні спостерігається недостатній рівень розвитку демократії, оскільки за цих обставин (відсутність інструментів громадського контролю та відповідальності влади за свої дії, пасивність населення та ін.) підвищуються ризики марнотратства, розкрадання бюджетних ресурсів на рівні органів влади громад [5]. Практично «нульовий» ефект децентралізація має у випадку, коли між владою і громадою відсутній діалог, а потреби та інтереси населення в більшості

ігноруються. Тоді бюджетні ресурси стають фінансовим базисом для лобіювання власних інтересів представників владних кіл на шкоду суспільним;

– коли у країні високий рівень корупції на усіх рівнях влади. Як свідчать дослідження, «чим більший рівень корупції, тим більша частка непродуктивних витрат та, відповідно, менший позитивний вплив децентралізації» [4].

Отже, попри загалом позитивні результати, децентралізація може також породжувати негативні наслідки для розвитку територіальних громад. Фінансова і секторальна децентралізація можуть давати короткочасний ефект у поліпшенні показників місцевого розвитку, який без проведення виваженої та системної політики урахування інтересів усіх суб'єктів економічних відносин, зваженого підходу до реалізації реформ може швидко закінчитись. Проте, за дотримання принципів субсидіарної та фінансової самостійності місцевого самоврядування, децентралізована модель управління розвитком громад демонструє переконливі переваги порівняно із централізованим управлінням.

### Список використаних джерел:

1. Легка К. О. Фінансова децентралізація як основа регіонального розвитку. URL:[http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23407/Lehka\\_Mahisterska\\_robota.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23407/Lehka_Mahisterska_robota.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
2. Ломачинська І. А., Чуркіна І. Є. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2022. № 20. С. 29-31.
3. Першко Л. О. Напрями підвищення ефективності формування місцевих бюджетів України за умов фінансової децентралізації. URL: <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/235078/233624>
4. Романюк С. А. Регіональний розвиток і децентралізація: теоретичні та практичні аспекти. URL: [http://re.gov.ua/re201603/re201603\\_010\\_RomanyukSA.pdf](http://re.gov.ua/re201603/re201603_010_RomanyukSA.pdf)
5. Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. 2020, 153 с. URL: [https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini\\_0.pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf)